

ДОСВІД ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МИСТЕЦТВА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

У статті розглядається проблема досвіду ціннісного ставлення до мистецтва у соціокультурному аспекті. Розкривається сутність та змістовне наповнення означеного феномену з урахуванням соціокультурного підґрунтя: мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості, природи художнього пізнання, особливостей естетичного досвіду, ціннісних уявлень як елементу людської культури. Підкреслюється, що формування досвіду ціннісного ставлення до мистецтва передбачає залучення особистості до соціокультурного простору шляхом здійснення мистецько-творчої діяльності, спілкування, рефлексії.

Ключові слова: *досвід, культура, цінність, ціннісне ставлення, мистецтво, досвід ціннісного ставлення до мистецтва*

Постановка проблеми. В умовах розвитку суспільних реалій для наукової спільноти пріоритетного значення набуває звернення до проблеми досвіду як особливого феномену, що сприяє розумінню різних сфер життєдіяльності людини. Насамперед, актуалізується необхідність осмислення специфіки соціокультурного аспекту означеного явища й, зокрема, досвіду ціннісного ставлення до мистецтва, що передбачає розвиток ціннісних орієнтацій особистості, забезпечує її залучення до загальнолюдських цінностей, сприяє здійсненню мистецько-творчої діяльності. Водночас, зростання ролі соціокультурних факторів у педагогічній сфері потребує їх розгляду та врахування у навчально-виховному процесі. Це зумовлює виявлення специфіки становлення особистісних якостей майбутнього фахівця в умовах соціокультурного простору, на основі якого реалізуються такі важливі здатності як комунікація, рефлексія, діяльність.

Аналіз останніх досліджень. До проблеми досвіду як основи й результату взаємодії Людини і Світу зверталися філософи різних часів.

Висвітленню його гносеологічних характеристик присвячено праці Аристотеля, О.Аверіна, Н.Вахтоміна, Г.Гегеля, У.Джеймса, А.Лойя, Б.Рассела, Т.Титаренко та інших. Дослідження співвідношення у його змісті суб'єктивних та об'єктивних моментів розглядаються у творах Гельвеція, М.Монтеня, К.Юнга, Дж.Берклі та інших. Предметом ґрунтовних сучасних досліджень стали категорії «ціннісне ставлення» (В.Гречаний, М.Каган, В.Сержантов та інші), «естетичне ставлення» (А.Альохін, Ю.Борєв, Д.Джола, Н.Крилова, В.Кудін, Л.Новікова та інші), «естетичний досвід» (І.Зязюн, М.Каган, Л.Столович та інші). У психологічному аспекті проблема досвіду знайшла відображення у працях Б.Ананьєва, Л.Анциферової, Л.Воробйової, Л.Виготського, К.Платонова, К.Роджерса, С.Рубінштейна та інших. Особливості формування особистісного досвіду у навчально-виховному процесі досліджувалися О.Вербицькою, Дж.Дьюї, В.Серіковим, І.Якиманською та іншими. Однак незважаючи на значну кількість наукових розробок, категорія досвід, зокрема, досвід ціннісного ставлення до мистецтва у соціокультурному аспекті поки що не знайшли свого достатнього розкриття.

Мета статті полягає у тому, щоб розглянути феномен досвіду ціннісного ставлення до мистецтва як соціокультурне явище, висвітлити зумовленість змістовного наповнення досвіду соціокультурними чинниками, які є необхідними при окресленні шляхів його формування.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи різноманітні наукові підходи, під досвідом розуміють основу та результат взаємодії людини і світу. Більшість характеристик цього феномену здебільшого зводяться до визначення змістовного наповнення, що зумовлює існування різних його видів: чуттєвого, практичного, естетичного, соціального тощо. Важливими є думки філософів щодо розгляду співвідношення об'єктивних та суб'єктивних чинників у набутті досвіду, що дозволяє характеризувати його двояко: у соціокультурному та особистісному аспектах, та у їх взаємозв'язку.

Соціокультурне значення досвіду підкреслювали ще мислителі Античності. Його визначали як результат здобутків минулих поколінь.

Вважалося, що у ньому зафіксовані певні моделі, стандарти, соціальні норми, які відповідають уявленням суспільства про певну поведінку та працю людей; різноманітні звичаї та традиції, дотримання яких виступає запорукою успішності життя. Засвоєння і нагромадження досвіду розглядався як соціальний процес, що відбувається на основі сукупності знань і умінь суспільства, які склались історично.

Проблема досвіду набула нових характеристик у зв'язку із застосуванням культурно-історичного та діяльнісного підходів до розвитку психіки людини. Основне положення стало вирішальним у дослідженні досвіду: це принцип єдності свідомості і діяльності. Зокрема, акцентуючи увагу на історичному походженні діяльності, психологи відзначали, що досвід конкретної людини, хоча й зберігає свою неповторність, є відображенням соціально-історичного досвіду людства. Як стверджував С.Рубінштейн: «Будь-яке психічне явище – це, з одного боку, продукт і залежний компонент органічного життя індивіда, а з іншого – відображення світу, що його оточує» [7, с.11]. Тому досвід, у його соціальному значенні, необхідно розглядати у єдності з поняттям «культура».

Аналізуючи різні підходи у визначенні культури, М.Гусельцева підкреслювала неподільність психологічного досвіду конкретної людини і культури: «...Не існує психіки поза культурою, ні культури поза психікою, культура – це «атмосфера психічного розвитку» [1, с.3].

Досвід, як відображення культури, виступає формою збереження, накопичення й передачі ціннісних здобутків певного суспільства. Такий підхід підкреслює наявність у його змісті соціальних (об'єктивних моментів). Завдяки діяльності, досвід, поєднуючись із індивідуальними характеристиками людини, стає її внутрішнім надбанням. Цей процес, як відзначав О.Леонтьєв, здійснюється завдяки оволодінню людиною певними значеннями. «Людина у ході свого життя засвоює досвід минулих поколінь людей; це відбувається саме у формі оволодіння нею значеннями», – наголошував психолог [5, с.406].

У ХХ столітті І.Лернер, В.Краєвський, М.Скаткін дійшли висновку, що досвід (у його соціальному розумінні) характеризує зміст освіти. Тому слід

звернути увагу на складові цього досвіду як основи навчання та виховання підростаючого покоління. На думку вчених, це чотири елементи: досвід пізнавальної діяльності, який фіксується у формі її результатів – знаннях; досвід здійснення відомих способів діяльності, що виступає у формі умінь діяти за зразком; досвід творчої діяльності – що має форму умінь приймати нестандартні рішення у проблемних ситуаціях; досвід емоційно-ціннісних ставлень, який має форму особистісних орієнтацій [4, с.6-7].

Соціально-культурний підхід у розгляді досвіду тісно пов'язується із особистісним, який передбачає врахування двох важливих процесів: соціалізації та індивідуалізації особистості. Набуття людиною досвіду визначається не тільки соціальними умовами та становленням культурних надбань, а й зумовлюється розвитком її як особистості. У цьому розумінні, досвід є певною призмою, інструментом, завдяки якому особистість включається у нові зв'язки зі світом. Він є основою формування внутрішнього «Я», індивідуальних характеристик (інтересів, смаків, орієнтирів). При цьому цей зв'язок має і зворотну дію: змістовність досвіду зумовлюється особистісними смислами, цінностями, уподобаннями.

Для формування досвіду важливе значення має залучення особистості до діяльності, спілкування, рефлексії. Так, включаючись у діяльність, у досвіді фіксуються її здобутки, що постають у вигляді відповідних знань, умінь, емоційних станів. Як результат спілкування досвід забезпечує адекватне сприймання світу, а також дозволяє прослідкувати процес отримання інформації, її розуміння та передачу. Досвід рефлексії фіксує дані переживання внутрішнього світу особистості та конкретизує знання про світ, інших людей відповідно до уявлень про власне «Я».

Відображаючи різні способи взаємодії людини зі світом досвід постає у вигляді її чуттєвих реакцій на довкілля, що характеризується як досвід естетичний. У працях І.Зязюна підкреслюється соціальна зумовленість означеного досвіду, оскільки для того, щоб людина могла естетично відображувати дійсність, вона повинна володіти системою естетичних поглядів,

вироблених людством за часів свого існування, виявляти специфічну почуттєву реакцію на предмети і явища, володіти певною потребою, смаками та ідеалами. «Естетичний досвід акумулюється у почуттях, поглядах, смаках, потребах і взагалі – в ідеалах людини, оскільки саме вони виступають активним збудником людського самоствердження в навколишньому світі», – наголошував філософ [2, с.30-31]. Названі складові забезпечують опанування чуттєвої культури суспільства, а їх розвиненість характеризує багатство естетичного досвіду конкретної людини. Разом з тим, перетворюючись у внутрішнє надбання особистості, вони забезпечують її ставлення до світу, у якому відображається естетична цінність явищ дійсності.

Особливим виявом естетичного досвіду є досвід ціннісного ставлення до мистецтва. Його специфіка характеризується поняттям «ціннісне ставлення», яке, у свою чергу, є виявом ставлення естетичного.

Як підкреслював Л.Столович, ціннісне ставлення утворюється як загальнолюдське ставлення та поступово диференціюється на різні види. Це зумовлено своєрідними аспектами ціннісної орієнтації людей: етичної, релігійної, естетичної, правової, пізнавальної, утилітарно-практичної тощо [8, с.36]. Змістовність ціннісного ставлення зумовлюється відповідними цінностями. Зокрема реакцію особистості щодо естетичних цінностей характеризує поняття естетичне ставлення.

Н.Крилова підкреслювала соціальний характер естетичного ставлення, в якому знаходять діяльнісне, оцінне й емоційне вираження творчі здібності людей як відображення потреб в упорядкуванні, досконалості, гармонії і красі. Як елемент культури, воно виконує евристичну функцію, яка дозволяє кожній людині заново відкривати для себе світ, внутрішньо збагачувати його, розкривати в ньому нові здібності [5, с. 10].

Естетичне ставлення виявляється у мистецтві, у якому акумулюються ціннісні уявлення певного суспільства та досвід ціннісного ставлення до дійсності тих, хто втілює у ньому власні особистісні цінності. Особливістю мистецтва є те, що через нього можна прожити тисячі життів людей різних

епох, і завдяки цьому спроектувати власний особистісний досвід. Як підкреслюють учені, це зумовлено тим, що матеріал, зафіксований у художніх творах, дає можливість людині зробити висновки узагальнюючого характеру, які за істиною, глибиною і силою не поступаються висновкам, отриманим у результаті пізнання.

С.Раппопорт відзначав, що мистецтво є формою особливого досвіду – досвіду ставлень, який, пов'язується із емоційною сферою людини [6, с.57]. Цей вияв досвіду характеризує результат освоєння загальнолюдських цінностей, втілених у мистецтві й визначається природою художнього пізнання. Цей процес, стверджував учений, зумовлюється соціально-культурним середовищем, в якому живе людина та відбувається на трьох взаємопов'язаних рівнях. Перший відображає авторські уявлення про дійсність; на другому – митець «заражає» нас своїм ставленням до цих подій, і це ставлення ніби присвоюється нами. Третій рівень передбачає переживання і роздуми над твором. На цьому рівні результат художнього впливу конкретизується, набуває індивідуальних рис, які відповідають своєрідності конкретної особистості [6, с.223]. Важливу роль при цьому відіграють художні емоції, у яких закладений соціальний досвід, через який людина осмислює себе, не протиставляючи художній твір, а переживаючи його як власне, інтимне, вистраждане.

Висновки. Отже, досвід ціннісного ставлення до мистецтва є особливим явищем, яке, з одного боку, є соціально обумовленим, з іншого – визначається естетичним розвитком особистості, сформованістю її загальної культури. Як соціокультурний феномен він відображає результат освоєння мистецтва, характеризує розвиток культури суспільства, реалізується через взаємодію конкретної особистості з творами мистецтва шляхом здійснення мистецько-творчої діяльності, спілкування, рефлексії. Змістовне наповнення означеного досвіду визначається факторами, що мають соціокультурне значення: розвитком мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості, сформованістю естетичного досвіду, культурних установок; залежить від особливостей художнього пізнання.

Література:

1. Гусельцева М.С. Категория культуры в психологии и гуманитарных науках [Текст] / М.С.Гусельцева // Вопросы психологии. – 2006. – №4. – С. 3-14.
2. Зязюн І.А. Естетичний досвід особи [Текст] / І.А. Зязюн. – К. : Вища школа, 1976. – 176 с.
3. Крылова Н.Б. Эстетическое отношение: содержание и функции [Текст] / Н.Б. Крылова. – М. : Знание, 1980. – 64 с.
4. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения [Текст] / И.Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
5. Райгородский Д.Я. Психология личности: Хрестоматия. – Т2. – [изд. 2-е.]. – Самара : Издательский Дом БАХРАХ, 1999. – 544 с.
6. Раппопорт С.Х. Искусство и личность / С.Х.Раппопорт // Искусство и школа : книга для учителя / сост. А. Василевский. – М. : Просвещение, 1981. – С.215-229.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2007. – 713 с.
8. Столович Л.Н. Красота. Добро. Истина [Текст] : очерк истории эстет. аксиологии / Л.Н.Столович – М. : Республика, 1994 – 464 с.

Vergunova V.S.

EXPERIENCE OF VALUE ATTITUDE TO ART AS A SOCIO-CULTURAL PHENOMENON

Increasing of the role of socio-cultural factors in the pedagogical sphere requires consideration and accounting in the educational process. Currently, the need to understand the specifics of the socio-cultural aspect of the experience of value attitude to art, which involves the development of value orientations of the individual, ensures its involvement in universal values, contributes to the implementation of artistic and creative activities. It is also important to highlight the dependence of the content of the experience with socio-cultural factors. This is necessary in outlining the ways of its further formation in the process of training future specialists.

Experience is considered as the basis and result of interaction between a human and the world. Most of its characteristics are mainly reduced to the definition of content filling, which determines the existence of its various types: sensual, practical, aesthetic, social, etc. It is important to consider the relation between objective and subjective factors in gaining experience, which allows characterizing the experience in two ways: in socio-cultural and personal aspects.

In its social sense, experience is characterized as a result of the development of society and is considered in unity with the notion of “culture”.

Art is a form of special experience, the experience of attitudes, which, unlike the experience of facts, is based on the scientific knowledge of reality, is associated with the emotional sphere of a human. The experience of value attitude to art characterizes the result of the development of universal values embodied in art and determined by the nature of artistic cognition. Cognition of artistic phenomena is carried out on the basis of artistic emotions that have a social meaning through which a person understands himself, while not contradicting the work of art, but experiencing it as its own suffering.

Experience of value attitude to musical art is a special phenomenon, which is socially stipulated, and determined by the aesthetic development of society, the formation of cultural heritage. At the same time, he characterizes the result of familiarization the art by a concrete personality, characterizing the connection with art, which is based on the experience and comprehension of artistic phenomena. The meaningful content of experience is knowledge that characterizes the overall picture of the external and inner world; skills reflecting ways of mastering certain activities and attitudes as expressions of emotionally-motivational entities that provide an assessment of the phenomena of reality. For the formation of the experience of value attitude to art, it is important to involve the individual in various types of interaction with works of art: involvement in artistic activity, communication, and reflection in the process of artistic cognition.

Key words: *experience, culture, value, value attitude, art, experience of value attitude to art.*